

۴۰۳ق؛ المعین فی طبقات المحدثین: الذہبی (م. ۷۴۸ق.)، بیروت، دار الکتب العلمیہ، ۴۱۹ق؛ المقتنی فی سرد الکنی: الذہبی (م. ۷۴۸ق.)، به کوشش محمد صالح، المدینہ، مطابع الجامعة الاسلامیہ، ۴۰۸ق؛ مناقب آل ابی طالب: ابن شہر آشوب (م. ۵۸۸ق.)، به کوشش گروہی از اساتید، نجف، المكتبة الحیدریہ، ۳۷۶ق؛ نظام الحکومة النبویہ: عبدالحی کتانی فاسی، بیروت، دار الکتب العربی؛ النہایہ: ابن اثیر مبارک بن محمد الجزری (م. ۶۰۶ق.)، به کوشش الزاوی و الطناحی، قم، اسماعیلیان، ۱۳۶۷ش؛ نوادر الاصول: محمد بن علی الترمذی (م. ۳۶۰ق.)، به کوشش عبدالرحمن، بیروت، دار الجیل، ۱۹۹۲م؛ وقعة صفین: ابن مزاحم المنقری (م. ۲۱۲ق.)، به کوشش عبدالسلام، قم، مكتبة النجفی، ۱۴۰۴ق.

رضا کردی

ابوسفیان بن حارث: پسر عمو و برادر

رضاعی پیامبر ﷺ

در نام او اختلاف است. بیشتر مورخان او را مغیره نامیده‌اند.^۱ برخی ابوسفیان را نام او و مغیره را برادر ابوسفیان دانسته‌اند.^۲ او شاعر، پسر عمو، برادر رضاعی و همسال رسول

۱. السیرة النبویہ، ج ۲، ص ۴۸۳؛ الطبقات، ج ۴، ص ۳۶؛ جمہرة

انساب العرب، ص ۷۰.

۲. الاستیعاب، ج ۴، ص ۱۲۴۵؛ اسد الغابہ، ج ۴، ص ۴۷۰؛ ذخائر

العقبی، ص ۲۴۱.

(م. ۶۵۶ق.)، به کوشش محمد ابوالفضل، دار احیاء الکتب العربیہ، ۱۳۷۸ق؛ صبح الاعشی: احمد بن علی قلقشنندی (م. ۸۲۱ق.)، به کوشش یوسف علی طویل، دار الفکر، دمشق، ۱۹۸۷م؛ صحیح ابن بربیع ابن بلبان: علی بن بلبان الفارسی (م. ۷۳۹ق.)، به کوشش الارنؤوط، الرسالہ، ۴۱۴ق؛ صحیح مسلم: مسلم (م. ۲۶۱ق.)، بیروت، دار الفکر؛ الطبقات الکبری: ابن سعد (م. ۲۳۰ق.)، بیروت، دار صادر؛ الطرائف: ابن طاووس (م. ۶۶۴ق.)، قم، مطبعة الخيام، ۱۳۹۹ق؛ عیون الاثر: ابن سید الناس (م. ۷۳۴ق.)، بیروت، مؤسسة عزالدین، ۴۰۶ق؛ غایة السؤل: عمر بن علی ابن الملحق (م. ۸۰۴ق.)، به کوشش عبدالله بحر الدین، بیروت، دار البشائر الاسلامیہ، ۱۹۹۳م؛ فتوح البلدان: البلاذری (م. ۲۷۹ق.)، به کوشش صلاح الدین، قاهره، النهضة المصریہ، ۱۹۵۶م؛ فتوح الشام: ابوعبدالله محمد بن عمر واقدی، بیروت، دار الجیل؛ الفصول المختارہ: المفید (م. ۴۱۳ق.)، قم، کنگره شیخ مفید، ۴۱۳ق؛ قصص الانبیاء: الراوندی (م. ۵۷۳ق.)، به کوشش عرفانیان، الهادی، ۱۴۱۸ق؛ الکامل فی التاریخ: ابن اثیر علی بن محمد الجزری (م. ۶۳۰ق.)، بیروت، دار صادر، ۱۳۸۵ق؛ کفاية الطالب اللیبیب: عبدالرحمن سیوطی، بیروت، دار الکتب العلمیہ، ۱۹۸۵م؛ مسائل الامام احمد: احمد بن حنبل (م. ۲۴۱ق.)، به کوشش فضل الرحمن، دلہی، الدار العلمیہ، ۱۹۸۸م؛ مشاہیر علماء: به کوشش مرزوق علی، دار الوفاء، ۱۴۱۱ق؛ معجم البلدان: یاقوت الحموی (م. ۶۲۶ق.)، بیروت، دار صادر، ۱۹۹۵م؛ معجم الصحابة: عبدالباقی بن قانع (م. ۳۵۱ق.)، به کوشش صلاح بن سالم، مكتبة الغرباء الاثریہ، ۱۴۱۸ق؛ معجم ما استعجم: عبدالله البکری (م. ۴۸۷ق.)، به کوشش مصطفی السقا، بیروت، عالم الکتب،

خدا ﷺ بود که حلیمه سعدیه مدتی او را شیر داد.^۱ او از نظر ظاهری شبیه پیامبر بود.^۲ مادرش غزیه دختر قیس بن طریف از خاندان حارث بن فهر کنانی^۳ و به سخن دیگر کنیزی به نام سمیه بود.^۴ خانه ابوسفیان دیوار به دیوار خانه علی بن ابی طالب علیه السلام و نزدیک خانه عقیل بن ابی طالب بود که در مدینه به دار الکراخی شهرت داشت.^۵

ابوسفیان در دوران کودکی و جوانی با رسول خدا ﷺ مأنوس بود؛ اما پس از بعثت با او به ستیزه برخاست و همراه دیگر شاعران قریش ضد پیامبر اقدام نمود و ایشان را هجو کرد. هجویات آنان به جهت جسارت به مقام نبوت و نیز به سبب اسلام آوردنشان، از میان رفته است.^۶ او پس از خودداری قریش از حضور در بدر الموعد به سال چهارم ق. و مذمت آنان از سوی حسان بن ثابت، شاعر پیامبر، در دفاع از قریش شعر سرود. برخی از شاعران مسلمان نیز در پاسخ ابوسفیان، با اجازه پیامبر به هجو او پرداختند.^۷ ابوسفیان در همه

جنگ‌های قریش بر ضد مسلمانان و رسول خدا ﷺ شرکت داشت.^۸ او پس از جنگ بدر و در وصف کردن آن برای ابولهب، از شکست قریش و امدادهای غیبی خبر داد.^۹

ابوسفیان در اوایل سال هشتم ق. مسلمان شد. او همراه عبدالله برادر ام سلمه پیش از فتح مکه به طرف مدینه حرکت کرد و در مسیر راه^{۱۰} به رسول خدا ﷺ پیوست. پیامبر به رغم شفاعت ام سلمه^{۱۱} از پذیرش آنان خودداری کرد^{۱۲} و از بی حرمتی‌های ابوسفیان به خود یاد نمود. ابوسفیان بر آن شد که در صورت ادامه مخالفت رسول خدا ﷺ با دیدار او، همراه فرزند خردسالش سرگردان صحرا شود تا از گرسنگی بمیرد.^{۱۳} برخی گزارش‌ها از پذیرش شفاعت ام سلمه خبر داده‌اند.^{۱۴} بر پایه گزارشی، وی با راهنمایی امام علی علیه السلام با تلاوت آیه ۹۱ یوسف/۱۲: ﴿تَاللّٰهِ لَآئِدًا لَّكَ اللهُ عَلَيْنَا﴾ خدمت پیامبر رفت و ایشان نیز ضمن خواندن آیه ۹۲ این سوره: ﴿لَا تُرِيبَ عَلَیْكُمْ...﴾ وی را

۸. المغازی، ج ۲، ص ۸۰۷؛ الطبقات، ج ۴، ص ۵۰.

۹. الطبقات، ج ۴، ص ۷۴-۷۳؛ تاریخ طبری، ج ۲، ص ۴۶۲؛ المنتظم، ج ۳، ص ۱۲۲-۱۲۳.

۱۰. المستدرک، ج ۳، ص ۲۵۴؛ الشرح الکبیر، ج ۷، ص ۵۹۷-۵۹۸.

۱۱. السیرة النبویه، ج ۲، ص ۴۰۰؛ تاریخ طبری، ج ۳، ص ۵۰؛ المعجم الکبیر، ج ۸، ص ۱۰.

۱۲. السیرة النبویه، ج ۲، ص ۴۰۰؛ معرفة الصحابه، ج ۵، ص ۲۵۸۶؛

اسد الغابه، ج ۵، ص ۱۴۵.

۱۳. المستدرک، ج ۳، ص ۴۳-۴۴.

۱۴. تاریخ طبری، ج ۳، ص ۵۰-۵۱.

۱. الاستیعاب، ج ۴، ص ۱۶۷۳-۱۶۷۴.

۲. تاریخ یعقوبی، ج ۲، ص ۱۱۷؛ فتح الباری، ج ۷، ص ۷۶.

۳. الطبقات، ج ۴، ص ۴۹؛ الأحاد و المنانی، ج ۱، ص ۳۱۶؛ الاستیعاب، ج ۴، ص ۱۶۷۳.

۴. معجم الشعراء، ص ۸۵.

۵. الطبقات، ج ۴، ص ۵۲-۵۴.

۶. الطبقات، ج ۴، ص ۴۹-۵۰.

۷. المغازی، ج ۲، ص ۸۰۶-۸۰۷؛ شرح الاخبار، ج ۳، ص ۲۱۷؛

المستدرک، ج ۳، ص ۴۵.

مفسران آیه ﴿فَمَّا أَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَى رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ﴾ (توبه، ۹/ ۲۶) را درباره ابوسفیان و کسانی دانسته‌اند که در این جنگ پایداری کردند.^۹ پس از غزوه طائف، پیامبر او را برای جمع‌آوری زکات به نجران فرستاد.^{۱۰} از وی در رخدادهای پس از رحلت پیامبر ﷺ گزارشی در دست نیست.

به نقل مشهور، او در سال ۲۰^{۱۱} و به دیگر قول ۱۵ ق.^{۱۲} در مدینه در گذشت و عمر بن خطاب بر او نماز گزارد.^{۱۳} وی را در بقیع کنار خانه عقیل بن ابی طالب به خاک سپردند.^{۱۴} به گزارشی او سه روز پیش از مرگش در بقیع برای خود قبری آماده کرد.^{۱۵} سبب مرگ او بریده شدن زگیلی در سرش هنگام تراشیدن موی سر در ایام حج بود.^{۱۶} رفعت پاشا که مشاهدات خود را از بقیع نوشته، ابوسفیان بن حارث را در شمار کسانی دانسته که در بقیع دارای قبر مشخص بوده و بر قبرش گنبدی

بخشید.^۱ پس از مسلمان شدن او، حضرت علی (ع) به دستور رسول خدا ﷺ در میان مسلمانان ندا داد که خدا و پیامبرش از ابوسفیان در گذشته‌اند و آنان نیز از وی در گذرند.^۲

ابوسفیان پس از اسلام آوردن، در پشیمانی از گذشته خویش و شادمانی از هدایتش به دست پیامبر ﷺ ایاتی سرود.^۳ در این ایات، خود را در زمان جاهلیت همچون شبگردی سرگردان در سیاهی شب خوانده و روز اسلام آوردنش را روز هدایت خویش نامیده است. وی پس از اسلام آوردن اشعار حماسی فراوان سرود.^۴ سپس رسول خدا ﷺ دستور داد تا علی (ع) به او و پسرش جعفر آداب دینی را بیاموزد.^۵ او تحت تأثیر رفتار پیامبر ﷺ از شرمساری در برابر ایشان سر به زیر می‌افکند.^۶ ابوسفیان در غزوه حنین به سال هشتم ق. زمام استر پیامبر را در دست داشت و پس از فرار ابتدایی مسلمانان همراه پایداران در کنار پیامبر بود^۷ و ایشان او را دعا کرد.^۸ برخی

۸. الآحاد و المثانی، ج ۱، ص ۳۲۲.
 ۹. شواهد التنزیل، ج ۱، ص ۳۳۱.
 ۱۰. تاریخ دمشق، ج ۴۵، ص ۴۷۷.
 ۱۱. الطبقات، ج ۴، ص ۵۳؛ تاریخ طبری، ج ۱۱، ص ۵۰۳؛ الاستیعاب، ج ۴، ص ۱۶۷۷.
 ۱۲. الاستیعاب، ج ۴، ص ۱۶۷۷.
 ۱۳. المستدرک، ج ۳، ص ۲۵۵؛ الاصابه، ج ۷، ص ۱۵۳.
 ۱۴. الطبقات، ج ۴، ص ۵۲ - ۵۳؛ تاریخ المدینه، ج ۱، ص ۱۲۷-۱۲۸.
 ۱۵. تاریخ المدینه، ج ۱، ص ۱۲۸.
 ۱۶. الاستیعاب، ج ۴، ص ۱۶۷۶؛ الاصابه، ج ۷، ص ۱۵۲.

۱. الاستیعاب، ج ۴، ص ۱۶۷۴؛ الاصابه، ج ۷، ص ۱۵۲.
 ۲. المغازی، ج ۲، ص ۸۰۷؛ الطبقات، ج ۴، ص ۵۲.
 ۳. الطبقات، ج ۴، ص ۵۱-۵۲؛ اسد الغابه، ج ۵، ص ۱۴۵-۱۴۶.
 ۴. الطبقات، ج ۴، ص ۵۱-۵۲.
 ۵. الطبقات، ج ۴، ص ۵۲.
 ۶. الاصابه، ج ۷، ص ۱۵۳؛ الدرجات الرفیعه، ص ۱۶۵.
 ۷. المصنف، ج ۵، ص ۳۸۰؛ صحیح مسلم، ج ۵، ص ۱۶۸؛ تاریخ طبری، ج ۳، ص ۷۴.

قرار داشته است.^۱ از وی احادیثی نیز نقل شده است.^۲

ابوسفیان از همسرش جمانه، خواهر تنی علی علیه السلام دو فرزند به نام جعفر و ابوالهیّاج داشت؛^۳ اما از وی نسلی نماند.^۴ همسر دیگر وی ام عمرو دختر مقوم بن عبدالمطلب بود.^۵ زنان و فرزندان دیگر نیز برای او گزارش شده است.^۶

◀ منابع

الآحاد و المثانی: ابن ابی عاصم (م. ۲۸۷ق.)، به کوشش فیصل، ریاض، دار الدرایه، ۱۴۱۱ق؛ الاستیعاب: ابن عبدالبر (م. ۴۶۳ق.)، به کوشش البجاوی، بیروت، دار الجیل، ۱۴۱۲ق؛ اسد الغابه: ابن اثیر علی بن محمد الجزری (م. ۶۳۰ق.)، بیروت، دار الفکر، ۱۴۰۹ق؛ الاصابه: ابن حجر العسقلانی (م. ۸۵۲ق.)، به کوشش علی محمد و دیگران، بیروت، دار الکتب العلمیه، ۱۴۱۵ق؛ تاریخ طبری (تاریخ الامم و الملوک): الطبری (م. ۳۱۰ق.)، به کوشش محمد ابوالفضل، بیروت، دار احیاء التراث العربی؛ تاریخ المدینه المنوره: ابن شیبّه النیمیری (م. ۲۶۲ق.)، به کوشش شلتوت، قم، دار الفکر، ۱۴۱۰ق؛ تاریخ مدینه دمشق: ابن

عساکر (م. ۵۷۱ق.)، به کوشش علی شیری، بیروت، دار الفکر، ۱۴۱۵ق؛ تاریخ الیعقوبی: احمد بن یعقوب (م. ۲۹۲ق.)، بیروت، دار صادر، ۱۴۱۵ق؛ جمهره انساب العرب: ابن حزم (م. ۴۵۶ق.)، به کوشش گروهی از علما، بیروت، دار الکتب العلمیه، ۱۴۱۸ق؛ الدرجات الرفیعة فی طبقات الشیعه: سید علی خان مدنی (م. ۱۱۲۰ق.)، مکتبه بصیرتی، قم، ۱۳۹۷ق؛ ذخائر العقبی: احمد بن عبدالله الطبری (م. ۹۴ق.)، بیروت، دار المعرفه، ۱۹۷۴م؛ السیره النبویه: ابن هشام (م. ۸-۲۱۳ق.)، به کوشش السقاء و دیگران، بیروت، المکتبه العلمیه؛ شرح الاخبار فی فضائل الائمة الاطهار علیهم السلام: النعمان المغربی (م. ۳۶۳ق.)، به کوشش جلالی، قم، نشر اسلامی، ۱۴۱۴ق؛ الشرح الکبیر: عبدالرحمن بن قدامه (م. ۶۸۲ق.)، بیروت، دار الکتب العلمیه؛ شواهد التنزیل: الحاکم الحسکانی (م. ۵۰۶ق.)، به کوشش محمودی، تهران، وزارت ارشاد، ۱۴۱۱ق؛ صحیح مسلم: مسلم (م. ۲۶۱ق.)، بیروت، دار الفکر؛ الطبقات الکبری: ابن سعد (م. ۲۳۰ق.)، بیروت، دار صادر؛ فتح الباری: ابن حجر العسقلانی (م. ۸۵۲ق.)، بیروت، دار المعرفه؛ کنز العمال: المتقی الهندی (م. ۹۷۵ق.)، به کوشش صفوة السقاء، بیروت، الرساله، ۱۴۱۳ق؛ مرآة الحرمین: ابراهیم رفعت پاشا (م. ۱۳۵۳ق.)، قم، المطبعة العلمیه، ۱۳۴۴ق؛ المستدرک علی الصحیحین: الحاکم النیشابوری (م. ۴۰۵ق.)، به کوشش مرعشلی، بیروت، دار المعرفه، ۱۴۰۶ق؛ المصنّف: عبدالرزاق الصنعانی (م. ۲۱۱ق.)، به کوشش حبیب الرحمن، المجلس العلمی؛ معجم الشعراء: ابوعبیدالله بن محمد المرزبانی (م. ۳۸۴ق.)، دار النشر؛ المعجم الکبیر: الطبرانی (م. ۳۶۰ق.)، به کوشش حمدی عبدالمجید، دار

۱. مرآة الحرمین، ج ۱، ص ۴۲۶.

۲. المغازی، ج ۱، ص ۲۰۲؛ الاصابه، ج ۷، ص ۱۵۳؛ کنز العمال، ج ۳، ص ۷۲.

۳. الطبقات، ج ۴، ص ۴۹؛ ج ۸، ص ۴۸.

۴. الطبقات، ج ۴، ص ۴۹.

۵. الطبقات، ج ۴، ص ۴۹؛ ج ۸، ص ۵۰؛ الاصابه، ج ۸، ص ۲۲۸.

۶. الطبقات، ج ۴، ص ۴۹.